

Мирољуб Јевџић

ЈЕЗИЧКИ ИНЖЕЊЕРИНГ У СЛУЖБИ ЦИВИЛНОГ ДРУШТВА¹

САЖЕТАК: Идеја о остваривању цивилног друштва суочила се с тешкоћама када је верска и културна слика земаља које се овом идеологијом инспиришу постала сложена. Због тога су идеолози тога пројекта закључили да идеју нације, религије, историје и културе треба преуредити у циљу стварања јединствене културе. У том смислу постало је јасно да досадашње схватање патриотизма, нације, национализма... смета реализацији идеје цивилног друштва па је значење ових термина мењано са циљем изазивања политичких последица.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: цивилно друштво, национализам, патриотизам, шовинизам, језички инжењеринг

Идеологија цивилног друштва је водећа идеологија која се пропагира у најразвијенијим земљама Европе, САД, Канаде и Океаније. Та идеја полази од либералне политичке теорије која је у основи данашње западне цивилизације. Основна максима либералне политичке теорије јесте став једног од њених „гуруа” Џона Стјуарта Мила (John Stewart Mill). Та максима гласи „Никада не можемо бити сигурни да је мишљење које покушавамо да угушимо погрешно, па чак и ако смо у то потпуно уверени угушити га било би зло” [1960: 79]. На овај начин врло изричито и без остатка Мил, на кога се владајућа политичка мисао на Западу позива, каже да свака идеја која остане у домену изговорене речи и није акт који некога директно може да угрози не сме да буде забрањена. А то се никако друкчије не може разумети него тако да су на пример најекстремнији левичарски фундаментализам типа Црвених бригада, нацизам, комунизам и најекстремнији религијски фундаментализам, док су у домену изговорене речи дозвољени. И колико год се нама чинило да су неке идеје нехумане, чак и геноцидне, све док су у домену речи и док они који их изговарају не предузимају акте да те своје речи преточе у дела такве идеје су допуштене.

Када се пажљиво анализира порука коју нам саопштава Мил видећемо да се суштина поруке не оправдава само буквално схваћеним

¹ Овај рад је рађен у оквиру пројекта 179008, Министарства науке Србије

правом да се слобода говора мора сматрати неприкосновеним, већ нечим много важнијим. Свако добро организовано друштво може то да буде само ако је стабилно и ако је у стању да ту стабилност одржава. Одржавање стабилности увек почива на легитимитету коју власт црпи из народа. Да би се видело која политичка идеја може имати легитимитет да влада друштвом мора се знати шта је већинско мишљење у једном друштву, али исто тако и каква су све мањинска мишљења. Поготову што мањинска мишљења могу да буду потпуно супротстављена већинском и на тај начин да представљају угрожавајући фактор. Ако она имају шансу да порасту и буду и доминантна онда ће као таква сменити владајућу доктрину и завладати друштвом. Зато је добро да се зна шта мањина мисли. Поготову ако она може да има субверзивни карактер, који може да изазове и ужасне политичке последице. Требало би на све могуће начине, али по могућности са што мање средстава видети оне најекстремније ставове. Ако такве ставове прогонимо, онда ћемо код оних који их заступају изазвати страх да не буду прогоњени, па ће они да скривају шта стварно мисле, тако да држава неће бити у стању да зна ко су и колико су јаки они који имају субверзивне намере. Најјевтинији и најједноставнији начин да се зна шта екстремне снаге мисле јесте да им се допусти да слободно говоре шта мисле. На овај начин ће се сами избројати и показати, па свако ко је заинтересован било из државних органа, било од заинтересованих грађана може јасно да зна шта може од њих да очекује.

Управо је тако поступала бивша комунистичка власт Југославије. Оне које је сматрала екстремним прогнала је из земље, али није могла да спречи њихову активност у иностранству. Да би имала у виду шта за комунизам непријатељска емиграција мисли и спрема, комунистичка држава је преко своје обавештајне службе финансирала емигрантске организације и листове у којима су емигранти сами говорили оно што би се тешком муком могло сазнавати. Тако се показује да је максима Мила од изванредне користи не само као идејни постулат него из веома практичних разлога, па је чак због практичних разлога много важнија него из идеолошких.

Савремени Запад је настао на либералној идеји. Она је била узрок његовог огромног политичког и економског напретка. Ово је јасно свакоме ко је проучавао историју тих друштава. Ношени либералним идејама политички покрети су спроводили буржоаске револуције које су створиле модеран Запад. Нормално, било је и ту лутања. Сетимо се злоупотреба које је спроводила револуционарна француска власт после 1789. и ужасних покоља које су у име слободе и братства вршили. Али је коначан резултат било изнедровање либералног политичког поретка. Истовремено то је био и узрок великог индустријског напретка, јер су многе идеје које су се тичале питања везаних за природу довеле до невероватних научних открића. А она су начинила основу из које је настао огроман индустријски напредак. Довољно је да наведемо само пример Николе Коперника и Ђордана Бруна. У њихово време је изношење ставова који су одударали од опште прихваћених често било равно осуди на смрт. Када

је касније дозвољено да се постављају сва питања и да се на њих даје безброј одговора, од којих су многи били погрешни, дошло је до помака и напретка. Управо се кроз масу погрешних и саблажњујућих одговара снагом очигледне истине пробило оно што је тачно и што је омогућило прогрес. Навешћемо само Дарвинову теорије еволуције. Мада је то све до данас остала теорија, дакле нема доказа да је Дарвин у праву, његово учење је изазвало и још увек изазива плодну полемику. Резултат тога су бројна научна открића која су вишеструко побољшала живот човека. Да је Дарвин на пример деловао у време Ђордана Бруна због својих ставова би вероватно био спаљен на ломачи.

Укратко, управо је однос према слободи мисли и речи, како их дефинише Мил дао могућности за неслућени друштвени, политички и научни развој а самим тим и за изузетан технички напредак људског друштва. И баш тамо где су Милове идеје тријумфовале тријумфовао је напредак науке, технике и политичких слобода.

Због свега тога сва такозвана грађанска друштва и дан данас негују идеју да су либерална. Међутим, ако се пажљиво проанализира ситуација која данас влада у њима видеће се да то није баш тако. Напросто речено о либерализму се говори и заклиње се у њега, али се он све више спутава и ограничава и то на суптилан начин, без правих вулгарних забрана. Тако да се поље слободе речи, мисли и дела све више ограничава на такав начин, да се говори како тога има, али га у ствари има све мање. Мада се, у принципу, за изговарање речи које се не сматрају прихватљивим, сада не изричу затворске казне, већ се они који их изговарају суочавају с препрекама које им отежавају живот. Затвара им се простор у коме могу да кажу то што мисле или осећају, ускраћује им се право на рад ако је он везан са потребом да искажу своје ставове итд. У том смислу смишљен је појам који се показује као филтер кроз који се пропушта оно што је прихватљиво а онемогућава оно што је неприхватљиво. Тај појам се назива политичка коректност. Захваљујући томе појму на Западу се све више ограничава слобода мишљења. Али како се чува привид слободног друштва у коме је слобода савести, речи и мишљења света, онда није могуће отворено забрањивати да људи слободно говоре. Зато се настоји да се системом васпитања и образовања људима без присиле испирају мозгови и да они сами почну да размишљају онако како је друштвено пожељно, а да они који тако говоре живе у уверењу да мисле својом главом.

Основно питање јесте због чега се то десило? Зашто савремена западна цивилизација која је створена на слободи, куне се у њу и позива на њу сада то суптилно ограничава а и даље прича да се за слободу речи залаже? Најважнији разлог садржан је у чињеници да су та друштва родила идеју слободе када су била једнокултурна, са једном доминантном нацијом и религијом. Или какве су биле САД које су у име слободе створили уселеници, који нису могли да нађу место за своје идеје у земљама порекла. У САД су утекли да би били слободни у испољавању свога веровања. А како су сви били мањинске заједнице тј. ниједна од тих вер-

ских заједница није била апсолутна већина, онда је услов опстанка свих био да се негује идеја слободе вероисповести. Али и ту постоји важан податак а то је да су то све били протестанти, припадници једног религијског стабла са више сродних грана. Друго, као језик ипак су сви добровољно изабрали енглески, да би могли да организују ефикасну администрацију и културни живот, па су у томе смислу опет начинили модел који постоји у Европи. Сви су прихватили један језик, самим тим и прихватање да се суштински претварају у Енглезе, а говоре да су Американци. Државни оквир им је био потребан да би се такав систем односа очувао. Према томе у тим се друштвима није постављало питање језика, владајуће културе, државних симбола итд. Све се променило када је услед пораста либералних идеја и посебно еманципације жена почела да пуца породица, да се умножава број развода, да се бракови склапају све касније, да би полако почели и да престају да се склапају, а као последица тога да се смањује број новорођене деце. Истовремено то је било праћено невероватним привредним развојем и огромним порастом стандарда, тако да су те земље почеле да осећају хроничан недостатак радне снаге. Она се могла наћи само у традиционалним културама прожетим сасвим друкчијим религијским системом. Тако да је та радна снага позивана и охрабривана да се досељава у до тада једноверске и једнонационалне државе, ту се мисли и на САД, јер је прихватањем енглеског језика практично и та земља стварала једну врсту енглеске нације. Међутим, људи који су дошли донели су своју религију, свој начин живота, обичаје и одбијају и да се претопа у домицилно становништво. А то тешко и могу јер се у великом броју случајева и расно разликују. Тада су почели да се рађају проблеми. У име слободе говора новодошљима је било дозвољено да пропагирају идеје које су рушиле саму суштину либералног поретка: равноправност полова, демократију, државне симболе и све остало. Домаћини су се нашли у чуду. С једне стране нису могли и не могу да се одрекну либералног друштва а са друге стране су схватили да ће либерално друштво послужити као оружје новодошљима да укину саму суштину либерализма и да уведу недемократске политичке облике. Због тога је рођена политичка коректност која је у име слободе вере, на пример, почела да лимитира слободу вере и да је дозвољава само у границама прихватљивог за домаћине. Али свако лимитирање слободе се, како смо рекли косило са самим појмом либералног друштва, па се кренуло у инжењеринг где се настоји васпитати народ да говори само оно што идеји опстанка заједнице одговара. Како је један од начина да заједница у условима мултикултуралности преживи био и да се много не таласа о посебностима, већ да се развијају неке нове заједничке вредности, то се схватило да се неке ствари морају ограничити зарад опстанка заједница.

Један од најзначајнијих фактора за опстанак заједница јесте изградња колективног духа који би одсликавао нову реалност. Државе постоје и то није могуће укинути, исто тако постоји и појам нације који се везује за државу. Нација има своју унутрашњу садржину, то је језик, заједничка

култура, систем вредности, заједничка историја, етничка блискост итд. У том смислу ако се гради заједница од оних који су већ изградили једну културу и на њој засновану нацију и оних који су новодошли а припадају другим културама и нацијама, онда је тешко у име испољавања националне посебности неговати заједништво, јер су врло често национални интереси оних који су домаћини и оних који су дошли дијаметрално супротни, па и непријатељски. На пример, у Француску су дошли многи магребски Арапи: Алжирци, Мароканци и Тунижани. Њих је нација домаћина држала у колонијалном положају захваљујући војној премоћи и вршила репресалије када су се колонизовани народи бунили против тог статуса. Исто тако Магребљани су пре колонизације вековима нападали француско бродовље у Средоземљу инспиришући се мржњом према Французима као хришћанима. Аустрија је своју историју вековима градила на одбрани од експанзионизма Османске царевине, а касније се ширила на њен рачун уз крваве ратове. Њена култура и историја су засноване на томе. Сада је у ту земљу пристигло много Турака за које је таква слика Аустрије и Аустријанаца непријатљска према свему што је османско а сада турско.

Неговање националне самобитности Француза значи глорификовање оних који су убијали Алжирце, а то не може да доживи одобравање од Алжираца настањених у Француској. За Турке је на пример Сулејман Величанствени који је са својом војском дошао испод Беча јунак а за Аустријанце крвник који хоће да пороби њихову земљу. Отимање Босне после Берлинског конгреса 1878. године за Османлије и босанске муслимане јесте долазак мрског непријатеља који им отима рођену земљу, итд. Све ово рађа страшне проблеме. Куда то може да оде види се из два примера које ћемо навести. У центру Брисела се налази споменик Готфриду де Бујонском (1060–1100. године). Готфрид је био први крсташки великаш који је ослободио Јерусалим од муслимана 1099. године у току првог крсташког рата. Према муслиманским хроникама ослобађање града од муслимана је праћено крвавим покољима. Према неким, наравно, преувеличаним хроникама, улицама Јерусалима је текло толико људске крви да је крсташким коњима стизала до сапи. Када знамо све ово, можемо да замислимо како на то могу да реагују Арапи којих је Брисел препун, када гледају да се слави човек који је таманио њихове претке. Зато није чудо што су почели прво стидљиво а онда све гласније да траже ревалоризацију историје па чак и уклањање споменика.

Други случај је из једног крими филма који говори о збивањима у Тексасу у другој половини 20. века. У један тексашки град се насељавају бројни Мексиканци. Необразовани су, странци. Живе тихо, пазећи се да их неко не примети. Временом се рађају њихова деца, стичу држављанство иду у школе и постају професори, инжењери, лекари... И шта се збива? У школи се учи историја према којој су Американци храбро бранили Тексас 1836. године у тврђави Аламо, који је опседао мексички генерал Санта Ана. Али сада амерички држављани млади Мексиканци и њихови професори нису хтели да прихвате ту причу јер је за њих Санта

Ана бранилац, а Дејви Крокет освајач. Сукоб ескалира дотле, да професори Мексиканци то неће да предају, а ђаци Мексиканци неће да уче. Школске власти након свега доносе „соломонско” решење да се та лекција избаци из програма. Ова два примера најбоље показују суштину и разлоге настанка овог текста.

Као резултат тога у интелектуалним центрима Запада се схвата да класична концепција национализма не може да омогући интеграцију новодошлих и тада се одлучује да се она измени. Тиме долазимо на саму суштину теме којом се овај текст бави. Одлучује се да се уместо националног грађански концепт у коме ће теме националног бити негативне, а да се валоризује нова, неетничка универзална култура. Појам класичне нације ту смета. Одлучује се да се изврши језички инжењеринг и да се промени значење појмова који третирају појам нације и етничког да би се превазишле националне различитости у име неког заједничког културног грађанског идеала.

Служећи се методом анализе садржаја показаћемо како су у франкофонским и англофонским земљама односно у француском и енглеском језику свесно мењана значења која имају појмови: патриотизам, национализам и шовинизам. Све то је рађено са циљем да се прикрије право значење и људи наведу да о овим категоријама мисле што негативније, да би се тако сама идеја етничког и нације учинила негативном. То је креаторима овог подухвата деловало као једини начин да се изгради мултикултурни модел и етничке нације ослобођено грађанско друштво.

Због тога ћемо узимати само франуско-француске и енглеско-енглеске речнике, дакле, речнике којим се Французи обраћају сами себи и Енглези сами себи. Показаћемо како су са временом поједини термини добијали сасвим супротна значења с намером да изазову политичке последице, тачније одбацавање нације и прихватање вредности цивилног мултикултурног друштва.

Ако узмемо на пример чувену француску енциклопедију Ларус из 1962. године када је француска колонија Алжир стекла независност, видећемо како је ова енциклопедија третира ове појмове. При томе морамо имати у виду да је издање за 1962. припремано раније за време док је Алжир још увек био француска територија за коју су гинули француски регрути. У одредници Алжир пише да се ради о „групи француских департмана северо-западне Африке” [Petit Larousse 1962]. Зато је веома занимљиво да видимо како један такав речник, односно енциклопедија, намењена Французима, третира појмове: патриотизам, национализам и шовинизам. У одредници патриотизам стоји да је то „љубав према отаџбини”. Сродан појам који се дефинише јесте појам патриоте. У Ларусу пише да је патриота онај „који воли своју отаџбину, и који се труди да јој буде од користи”. Како видимо, ако је Алжир део Француске, а у том тренутку то јесте, онда је он део отаџбине који треба волети и бранити ако је угрожен исто као и Париз. У исто време потребно је видети како Ларус дефинише појам национализам. У том тренутку под појмом национализам тамо пише „доктрина која се у основи позива на традицију

и тежње које су искључиво националне”. Ако анализирамо ова два појма види се да се патриотизму даје изузетно позитиван смисао. Он упућује на то да људи сматрају позитивним неговање патриотских ставова, као што је развијање љубави према отаџбини. Ако пак погледамо појам национализам, ту се најпросто осећа тежња, покушај да се овај појам и његови следбеници читаоцу представе као заступници једног затвореног правца у третирању проблема заједнице, који не маре и не желе утицаје других. Али дефинитивно овај појам не садржи ниједну примисао, која би могла да упути на то да они који су заступници национализма не воле или поготову мрзе друге традиције и културе. А то је смисао који се данас све више даје појму национализма и кога стога прати негативно прихватање па се људи боје да то буду. У време о коме говоримо очигледно то није било тако.

Ако дефинитивно из појма национализам датог 1962. године, пре скоро 50 година, не можемо извући закључак да тадашњи националиста није неко ко мрзи друге нације, ваља нам се питати којим је термином представљана та суштина – мржња према другим нацијама. Уобичајено се та појава код нас назива појмом шовинизам. Већина људи који данас чују тај израз било у Србији било у свету немају ни најмању дилему да је реч о мржњи коју припадници једне нације испољавају према другој. Зато ћемо овде погледати шта Ларус из 1962. године вели о том појму. Посебно је важно истаћи да је појам шовинизам француски и да је настао у тој земљи и да најтачније значење појма треба тражити у француским изворима. Дуго се веровало да је шовинизам добио име по човеку који је стварно постојао и који се звао Николас Шовен. То је име је ушло и у литературу. Алфонс Доде чувени француски писац је написао и једну приповетку која се зове „Шовенова смрт”. Али упркос томе веровању према истраживањима једног француског колеге утврђено је да је Николас Шовен ипак митска личност [Риумеге 1993]. У поменутом Ларусу из 1962. године стоји под појмом шовинизам „Искључиви патриотизам”, а под појмом шовиниста пише „Ко има, или ко испољава искрено али слепо дивљење за своју отаџбину”. Ако приступимо најелементарнијој језичкој анализи смисла, овај појам 1962. године нема и дефинитивно не може означавати некога ко мрзи друге нације. Онај ко испољава дивљење, па макар и слепо према својој отаџбини уопште не мора да мрзи друге, који то дивљење не испољавају. Мржња према другим нацијама не произилази из појма шовинизам. Јасно је да слепо дивљење може да доведе до непријатељства према онима који су критични, макар и добронамерно према отаџбини шовинисте, али странце који су индиферентни према тој отаџбини шовиниста дефинитивно нема разлога да мрзи. Штавише, ако појам шовинизам и може да има неку неприхватљиву црту јер упућује на нешто што је претерано, то ипак није мржња према другима.

Ако, с друге стране, узмемо у руке чувени сада већ стари *Лексикон сѝраних речи и израза* Милана Вујаклије из 1955. године и погледамо шта под појмом шовинизам стоји видећемо следеће „(chauvinisme) Политички правац у Француској који је хтео да стару славу француског

оружја, из Првог царства, пошто пото поврати; распаљивање националне мржње, проповедање националне искључивости”. Шта овде видимо? Видимо да Вујаклија сам каже да је израз француски. Ако погледамо Ларус који је настао 7 година после Вујаклијине смрти (1955), јасно нам је да је он своје информације морао црпети из таквих приручника какав је поменути Ларус, а тамо како видимо, никако не стоји да је шовинизам проповедање националне мржње. Дакле, Вујаклија је руковођен притиском средине развио значење тога појма и дао му смисао који он у Ларусу, у време када је он стварао Лексикон није имао. Поготову што је он користио старија издања будући да је умро седам година раније, него наш извор. Дефинитивно то је најпластичнији пример језичког инжењеринга у циљу остваривања политичких циљева. При томе је постојао термин којим се на веома развијеном француском језику могла изразити мржња према странцима. Тај појам је ксенофобија. У том Ларусу из 1962. године под овим појмом стоји: „мржња према странцима”. Према томе чему нови израз, који притом лишава Французе и све остале онога што је до тада означавао појам шовиниста?

Али 1962. година је прошла и француски колонијални систем се срушио. Границе отаџбине су се ограничиле на метрополу и неколико површином малих департмана какви су Мартиник и Гваделупе у Антилима или Нова Каледонија дубоко на Пацифику у Меланезији. У исто време у Француску се слила маса имиграната из бивших колонија, за које појам националне културе, историје и језика није исто што и за домицилно становништво. Чак је како смо већ рекли много тога што је за Французе суштина нације за ове новодошле равно најтежим стварима. То се види и осећа свуда у Француској. Треба само посетити студентске ресторане који спремају халал храну, дакле храну према исламским прописима и погледати фотографије које су тамо излепљене. Међу њима фигурирају људи какви су Абдел Кадер, који је био борац који је ратовао против Француских колонизатора. За Французе он је био разбојник и убица, а за алжирске и све остале Арапе и муслимане борац за слободу чије жртве, које нико не крије нису биле недужне. Сваки од студената Алжираца и муслимана, који се храни у том ресторану ће на констатацију да је Абдел Кадер убијао Французе, палио њихове куће и чији су војници силовали Францускиње, рећи да је то тачно. А онда ће питати а шта је друго и могао да ради, јер шта су ти масакрирани француски колонисти и силоване Францускиње тражили у Алжиру?

Ради интеграције ових људи морала се мењати реторика и стварати нови концепт нације. Овај нови концепт није могао да негује старе идеје о нацији и национализму, како смо већ рекли. Зато погледајмо шта о томе говоре каснија издања Ларуса. У малом џепном речнику Ларус из 1979. године, дакле 17 година касније, појмови патриотизам, патриота и патриотски задржавају исто значење као и у издању из 1962. године. Објашњење се углавном своди на то да је патриота онај ко воли своју отаџбину [Larousee de poche 1979]. Појам национализам се преводи као „давање предности ономе што је везано за нацију којој се припада и по-

литички систем заснован на њој”. Како видимо и овакво објашњавање појма национализма није негативно. Напротив, могло би се протумачити као позитивно. Јер ако се већ размишља у националним категоријама било би нелогично давати предност некој другој нацији него својој. И на крају остаје да видимо како се дефинише појам шовиниста и шовинизам. За шовинисту се вели да је то „фанатични патриота” а за шовинизам се каже да је то „претерани патриотизам”. Дефинитивно је јасно да се и тада 24 године после смрти Вујаклије из појма шовинизам, онако како га представља Ларус не може закључити да је реч о мржњи према другим народима. Мада се мора признати да се појам који прати реч патриота *outré*, и што у основи значи претерани, може превести и као нешто што је недостојно и што изазива љутњу. То је дефинитивно наглашеније негативно значење него оно које је дато у Ларусу из 1962 године. Али ипак како смо рекли нема ни говора да Ларус дозвољава да се појам шовинизам преведе као мржња према другим нацијама.

Мали илустровани Ларус из 1988. године [Petit Larousse illustre 1988] у великом делу подржава ставове два претходна издања али се у нечему и разликује. Појам патриотизам се дефинише као: „који воли своју отаџбину и који се труди да јој служи”. Дакле ово је позитивно и пожељно одређење које се наставља као у претходним издањима. Под појмом национализам подразумева се „доктрина која се заснива на слављењу идеје отаџбине или нације. Политички покрет појединаца који имају свест да треба да створе националну заједницу због језичких и културних веза које их уједињују”. Видимо да је и појам национализам изузетно позитиван 1988. године.

Али зато ако се погледа појам шовинизам онда се види да се свесно тој речи даје друкчије значење које читаоца наводи на негативан став према њему. О томе стоји „... онај ко се искључиво диви својој земљи, ратоборни патриотизам”. Ту видимо битну разлику у односу на ранија тумачења. Онај ко је ратоборан ко позиван на рат не може бити позитиван. Али чак ни овде се не говори да је та ратоборност заснована на неоправданој мржњи према другим нацијама, јер ратоборност колико год била непожељна некада може бити и потребна. Људи које без разлога нападају морају бити ратоборни. Дужни смо да поновимо, да ни 33 године после Вујаклијине смрти, појам шовинизам тамо где је настао, не значи оно што Вујаклија вели да значи. Једино се појам ксенофобија опет дефинише као непријатељство према странцима, без икакве одреднице да ли за то има основа или не.

Види се да се врши језички инжењеринг са циљем да се давањем одређеног значења речи шовинизам изазову последице код онога ко то чита. Колико се језички инжењеринг врши са циљем изазивања свесних политичких последица види се из једног другог веома познатог француског речника *Робер микро њош* [Robert micro poche 1986]. У овом речнику се појам патриота одређује такође позитивно као „особа која воли своју отаџбину и служи јој са оданошћу”. Али се у овом речнику појму национализам даје друкчије значење него у Ларусу који је две године

млађи. Тамо стоји „Усхићеност националним осећањем, страсна везаност за нацију која понекад иде до ксенофобије и жељи за изоловањем”. Јасно се овде појам национализам одређује двоструко. Ово до сада како смо видели није био случај. У првом делу се томе појму даје прихватљиво значење али се истиче да оно може да изазове и врло негативно осећање према странцима које може бити и мржња. Тиме се читалац Микро Робера и читалац Пти Ларуса сасвим друкчије обавештавају шта би појам национализам могао да значи. Онај ко чита Ларус би то прихватио као нешто што је прихватљиво, али би читалац Микро Робера ту видео негативно и непожељно понашање. Колико се иде далеко у мењању значења речи види се у дефинисању појма шовинизам. Тамо стоји „Национализам, патриотизам искључиви и агресивни”. Врло очигледна тежња да се не само шовинизам представи као негативна појава већ да се исти такав третман да чак и патриотизму коме се у основном значењу даје позитивна и пожељна суштина.

После француских речника обратићемо се енглеским да видимо какав је тамо третман ових термина. Ако узмемо Оксфордов речник из 1955. године [The Advanced Learner's Dictionary of Current English 1955] видећемо да је патриота „онај ко показује велику љубав према својој земљи”. Дакле овом појму се даје веома позитивно значење. Ако погледамо како тај исти речник третира сродан му појам национализма налазимо ово значење: „снажан однос према својој земљи која се испољава као жудња за њен успех и величину често на штету других (обично слабијих) земаља”. Како видимо овде се још 1955. године, пре више од 50 година национализму придаје и врло негативна компонента, јер онај ко жели успех својој земљи на штету других, још ако су слабији не може бити ништа друго него подлац. И то подлац у најмању руку, а епитет подлог човека нико не жели да има. Зато ће се сви који прочитају овакво тумачење појма националист, стидети ако их неко назове националистом. Тиме се види да они који су читали овај енглески речник имају сасвим друкчије поимање појма од других који су значење те речи налазили у француским речницима. Ако упоредимо ове поруке и објашњења с другим речницима исто тако угледних издавача с англофонског подручја као на пример Сажети Вебстеров речник из 1987. године [New Concise Webster Dictionary 1987], значи 22 године млађи приручник, видећемо да се појам патриотизма дефинише слично: „верност својој земљи, национална лојалност”. Ово одређење је слично као у Оксфордском речнику, али се зато појам национализам дефинише друкчије и шаље друкчију поруку. Под тим појмом се подразумева „оданост својој земљи, подршка националној независности, политика која брани државно власништво и контролу над индустријом”, једно сасвим позитивно одређење. Подсетимо се да је горе показано да оксфордски речник даје друкчије објашњење и каже да национализам често показује тежњу да величину своје земље оствари на штету других и то слабијих. Јасно је да ће свако ко је прочитао објашњење које даје оксфордски речник осетити зазор па и непријатељство према неком ко је националиста, а онај ко објашњење

узме из Вебстера то осећање не може да добије. Анализу Вебстеровог речника завршићемо објашњењем значења појма шовинизам. Под појмом шовинист пише „неко ко је прекомерно искључив и често ратоборан у веровању у сопствену супериорност”. Дефинитивно је јасно да ово одређење није позитивно. Неко ко је спреман да ратује због вере у своју супериорност не може бити позитивно оцењен. Али то опет не значи да је он по сваку цену непријатељски расположен према другим нацијама односно да их мрзи по сваку цену. А то је значење које се шовинизму данас искључиво придаје. Посебно је важно да се види колико је то карактеристичан пример језичког инжењеринга у служби политичких циљева, овде идеје цивилног друштва. Карактеристичан зато што се види да Оксфордски речник из 1955. године даје негативније тумачење национализма него што је Вебстерово тумачење појма шовинист. Ако човек мора да бира, увек ће пре прихватити да буде шовиниста према смислу које томе појму даје Вебстеров речник, него да буде националиста према тумачењу које даје Оксфорд из 1955.

Поређења ради погледаћемо како ове термине третира и много млађи кембрички речник из 2002. године [Cambridge Learner's Dictionary 2002]. Он такође одсликава нове потребе које се лексикографима намећу и терају их да дају објашњења која су тренутно потребна. Појам патриота се дефинише на исти начин као у ранијим речницима: „неко ко воли своју земљу и поносан је на њу”. Врло је важно да се појам национализма дефинише позитивно: „1. осећање поноса због своје земље, 2. веровање да одређено подручје треба да има своју сопствену владу, велшки национализам”. Дакле и овде се види да се појам национализам који даје кембрички речник из 2002. године супротставља објашњењу појма национализам на који нас наводи оксфордски речник и то 47 година раније. Очигледно да су они који су уређивали ова два речника имали сасвим другачије намере и желели да својим читаоцима у главу усаде своја виђења национализма која само могу да збуне и изазову конфликте код читалаца. Ако се подсетимо да и Вебстеров речник даје слично објашњење као и кембрички, можемо закључити да се две интелектуалне струје у оквиру англофонског говорног подручја боре да читаоцима наметну своје идеје, које ће имати знатне политичке последице.

Посебно је важно да покажемо како се третира појам шовинизам. При томе морамо да подсетимо да је то француски појам и да је свако значење које је различито од француског продукт потреба те средине. Веома је важно да поменути оксфордски речник уопште не садржи појам шовинизам нити га анализира. А кад се боље размисли нема ни потребе за тим јер самом појму национализам даје значење које иначе дају појму шовинизма, да је то негативна карактеристика. Самим тим појам шовинизам губи смисао. У кембричком речнику под одредницом шовинист стоји: „1. (такође мушки шовинист) човек који верује да су мушкарци бољи или важнији од жена 2. неко ко верује да је његова земља или раса боља или важнија од неке друге земље или расе”. Ово је веома важно објашњење с веома важном разликом у односу на претходна објашњења

појма шовинизам. Прво, види се да основно тумачење појма уопште не размишља у националним категоријама већ говори о односима међу половима, а добро знамо да у пракси при помену овога појма људи најпре мисле на односе међу народима. Друго, чак и друго објашњење појма шовинизам, ако се концентрише на део који говори да неко верује да је његова држава важнија од друге, није негативно. Јер зар није логично да су САД или Кина важније од Тувалија. Само безвезна и у крајњој инстанци веома штетна хипокризија би могла да негира да су ове две земље у сваком погледу важније за свет од Тувалија. Што нормално не значи да су грађани САД као појединци вреднији од становника Тувалија, тј. да су паметнији, чистији, лепши и све остало. Када се искључе такве ствари које су заиста недопустиве јасно је да се о важности САД и Тувалија не може ни расправљати. Видимо да се и тај појам шовинизам овде може у неким елементима прихватити као легитиман. Ако све то упоредимо с појмом шовинизам који даје чувена Енциклопедија друштвених наука, познатог издавача Макмилана из Њујорка и то 43 година пре него што је објављен кембрички речник видећемо најкарактеристичнији пример језичког инжењеринга у служби мултикултурног друштва [Encyclopedia of Social Sciences, Macmillan 1959]. Тамо под одредницом шовинизам стоји: „то је снажна потреба за неограниченим и насилним ширењем државе”. Ако погледамо све оно што појам шовинизма од почетка укључује, и то не само изворно француско значење, него и енглеско укључујући посебно последње кембричко, видећемо да се Макмиланов појам шовинизма разликује од свих других значење. Овде се не говори само о националној мржњи коју шовинисти могу да осећају према другим нацијама, како нам објашњава Вујаклија, него се говори и како је то идеологија која тежи да насилно прошири границе своје државе. А то је изједначавање појма шовинизам с најгрубљом формом експанзионизма на штету других. То је одлика нацизма.

Више је него јасно да то није било значење које су Французи хтели да дају појму шовинизам а ни огромна већина модерних енглеских речника. Једини закључак је да је то био покушај да се код читалаца изазове свесна порука која би каштиговала свакога коме се залепи тај епитет. Све с намером да се свако ко може бити шовиниста у изворном смислу, дакле ко претерано и можда смешно глорификује свој народ, али што није за кривично гоњење, сада може хапсити и осудити, јер хушка на рат.

Али онима који се служе језичким инжењерингом да би остварили политичке циљеве, у овом случају циљеве цивилног друштва, није било довољно што су појму шовинизам дали прешироко значење. Њима је и сам појам нације опасан и они на све могуће начине настоје да га оцрне верујући да ће тако начинити претпоставке за изградњу неког цивилног друштва које ће етничку нацију сасвим занемарити па и укинути. Због тога се кренуло у нападе на појам национализам. Он се како видимо још опире, бар према речницима које смо навели. Али се у јавности о националистима говори све оштрије тако да се људи боје да се таквима искажу, чак и кад под тим подразумевају све најпозитивније и не мрзе друге због тога што воле своју нацију. Стога су људи који желе да изра-

зе поштовање и љубав за нацију почели да избегавају појам националиста, јер већ упућује на негативно и неприхватљиво одређење. Да би ипак заштитили своје право да буду и национални ти људи су почели да користе термин патриота. А он још увек има свуда позитивно одређење. Тада су они који желе да нацију што пре униште кренули у оштру кампању да се и појам патриотизам што више оцрни и да практично било каква љубав за нацију буде проглашена друштвеним злом. Као карактеристичан пример таквог понашања наводимо текст књижевника Мирка Ковача у коме говори да је патриотизам једнак садомазохизму [2006: 38]. Колика је жеља у главама неких људи да нација нестане, и то прво њихова сопствена, као да њихова жеља може нацију уништити, види се из дела тога текста: „Не знам јесам ли те вечери на Дедињу био посебно наклоњен Црњанском, али ми се допао његов начин приповиједања, његов акценат, чак и његов глас који је за многе био одбојан. Кад сам нешто лијепо рекао о његову акценту, он је узвратио како је у пријашњем животу био Мађар и како најчешће сања на мађарском. 'Камо среће да сте и у овом животу остали Мађар', рекао сам вјерујући да ће му то годити, ако већ сања на мађарском, а тада су Џацић и Таса гракнули на мене...” [Ковач 2006: 38].

Ово најбоље показује куда се иде. Кренуло се у жестоке нападе на појам патриотизам типа поменутог. Али све има своје границе и ништа не може да иде ван природних токова који су једини могући. Последња збивања у Европи где је идеја мултикултурализма рођена посебно су то показала. Европски лидери су почели да схватају да је мултикултурализам, овако како га они схватају, ипак немогућ и да се идеја нације мора рехабилитовати. Изразила су то три представника најзначајнијих нација Европе: Немачке, Француске и Велике Британије. Рекли су углавном исто па ћемо овде само цитирати оно што је казала Ангела Меркел канцелар Немачке: „Покушаји да се у Немачкој изгради мултикултурно друштво су потпуно пропали.”² Она је рекла да „такозвани мулти-култи концепт, где људи живе једни поред других није функционисао и да имигранти морају да учине више да би се интегрисали. Нарочито да науче немачки” [Ковач 2006: 38].

* * *

Више је него јасно да су у покушајима изградње цивилног друштва његови идеолози покушали да убрзају процесе и у том смислу се служе и језичким инжењерингом. Али језички инжењеринг јесте силовање стварности која се одупрла на врло одлучан начин. Отуда овакве реакције водећих политичара Европе који су на власт дошли управо негујући идеју цивилног друштва односно мултикултурног, јер без мултикултурализма цивилно друштво није могуће. Тиме се јасно види да од идеје за коју се залагао Џон Стјуарт Мил нема ништа и да су водећи идеолози садашње Европе радили супротно идејама Мила у циљу очувања једног тешко одрживог концепта, који се сада полако модификује.

² <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-11559451> (доступан 1.3.2011)

Али то уопште не значи да мултикултурни свет није могућ. Напротив, не само да је могућ него је и насушна потреба да би се одржао светски мир. Али он се не може градити силовањем стварности, већ на сасвим друкчији начин.

ЛИТЕРАТУРА

- Бајтал, Есад. *Цивилно друштво – промоција дијалога*. Сарајево: 2009.
- Јевтић, Мирољуб. Political Science and Religion. *Полиџиколоџија релиџије*. Београд: св. 1 (2007): 59–69.
- Јевтић, Мирољуб. Religion and Relations between Genders. *Полиџиколоџија релиџије*. Београд: св. 1 (2008): 145–157.
- Кин, Џон. *Цивилно друштво: старије слике, нове визије*. Београд: Филип Вишњић, 2003.
- Ковач, Мирко. Патриотизам је садомазохизам, *Ферал Трибуне*. 28. 4. 2006: 38.
- Вежован, Гојко. *Civilno društvo*. Zagreb: Globus, 2005.
- Cambridge Learner's Dictionary*. Cambridge: UP, 2002.
- Encyclopedia of Social Sciences*, New York: Macmillan, 1959.
- Larousse de poche*, Paris: Librairie Larousse, 1979.
- Maruyama, Tetsuo. Toward the Universal Ethics and Values in the Age of Globalization: with Reference to Japanese Religions Compared to Modern Rationalism, *Полиџиколоџија релиџије*. Београд: св. 2 (2008): 165–182.
- Mill, John Stewart. *Utilitarianism, Liberty, Representative Government*, London: 1960.
- New Concise Webster Dictionary*. New York: revised edition, 1987.
- Ozzano, Luca. Religious Fundamentalism and Democracy, *Полиџиколоџија релиџије*. Београд: св. 1 (2009): 127–153.
- Petit Larousse*. Paris: 1962.
- Petit Larousse illustre*. Paris: 1988.
- Puymège, de Gérard. *Chauvin, le soldat-laboureur. Contribution à l'étude des nationalismes*. Paris: Bibliothèque des Histoires, NRF Gallimard, 1993.
- Rex, John. Secular Substitutes for Religion in the Modern World, *Полиџиколоџија релиџије*. Београд: св. 1 (2007): 3–10.
- Robert micro poche, Dictionnaire du française primordial*. Paris: 1986.
- The Advanced Learner's Dictionary of Current English*. London: Oxford UP, Geoffrey Cambridge, 1955.
- Warrak, Ibn. *Pourquoi je ne suis pas musulman*, Lausanne: L' Age d' Homme, 1999.

LANGUAGE ENGINEERING IN THE SERVICE OF CIVIL SOCIETY

by

Miroљub Jevtić

SUMMARY. The idea of civil society encountered the difficulties when realized that religious and cultural image of countries that are inspired by this ideology has become complex. That why the ideologues of this project concluded that the idea of nation, religion, history and culture should be rearranged in order to create a common culture. In this sense, it became clear that the current understanding of patriotism, nation, nationalism, chauvinism ... have to be changed in order to promote new meaning of those words with goal to create new society.

KEY WORDS: Civil society, nationalism, patriotism, chauvinism, language engineering